

*W kregu upiorow i wilkolakow. Lodz: Wyd-wo Lodzkie. – 1981. – 423 s. 9. Балушок В. Обряди ініціації українців та давніх слов'ян. Львів – Нью-Йорк. – 1998. 10. Словник української мови: в 11 т.– К.: “Наукова думка”. – 1970 – 1980. 11. *New Webster's dictionary and thesaurus of the English language* // Ed. by B.S. Cayne et al. – Lexicon Publ., Inc. – Danbury, 1993. – 1149 p. 12. Hornby A.S. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – 5th ed. – Ed. by Crowther J. – Oxford Univ. Press. – 1997. 13. Hemingway E. To have and have not. – Moscow: Mezhdunarodnye otnoshenia Publishers, 1979. – 245p. 14. Андрухович Ю. Перевзії // Сучасність – 1996 – №№ 1–2. 15. McMordie W. *English idioms and how to use them. – London: Oxford Univ. Press, 1970. – 350p. 16. Words and their stories. – Ed.: Voice of America Special English. – Undated. – 203p.***

УДК 81'255=(з111 - 161.2)

Л. Бондарчук

Львівський державний аграрний університет

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ З ЕКОНОМІКИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

© Бондарчук Л., 2003

Стаття розглядає проблеми жанрово-стилістичних трансформацій у процесі перекладу англомовного наукового дискурсу з економіки українською мовою. Відповідно до традицій українського наукового стилю, перекладачі головню нейтралізують емоційність та метафоричність оригіналу заміною надто розмовних та експресивних лексем та деякими контекстуальними упуцненнями. Водночас у деяких сучасних перекладах простежується послаблення відповідних норм української мови щодо жаргонізмів та професіоналізмів.

The article examines problems of genre and stylistic transformations in rendering English scientific discourse on economics into the Ukrainian language. According to the Ukrainian scientific style's traditions translators usually neutralizes emotional and metaphoric trends of the original through substitution of colloquial and expressive lexemes and some contextual omissions. However, some modern translations illustrate weakening of the corresponding norms in the Ukrainian language towards jargons and professionalisms.

Інтеграція України у світовий економічний простір зумовила активізацію діяльності перекладачів наукової літератури з економіки. Як популяризатор досвіду успішного господарювання, така література є дуже важливою для вітчизняної економічної науки, а її переклад вимагає від авторів не лише інформативної точності, а й майстерності у відтворенні лексико-стилістичних рис дискурсу.

Переклад будь-якого дискурсу супроводжується численними трансформаціями: граматичними, лексичними, семантичними, жанрово-стилістичними. Саме останні стали предметом даного дослідження, а його об'єктом – науковий дискурс з економіки. Зокрема, досліджувалися сім сучасних українських перекладів англійських наукових видань найрізноманітнішої тематики: фінансів, підприємництва, економіки, політекономії, менеджменту, виданих за останнє десятиріччя. Це головні праці перекладацьких груп під керівництвом професорів з економіки. Деколи перекладали два автори без визначеного керівника, але з узгодженням їхніх перекладацьких позицій. Відповідно, синтаксеми з указаної оригінальної літератури разом із їхніми україномовними еквівалентами слугували ілюстративним матеріалом до всіх позицій дослідження.

У своїй роботі ми спиралися на погляди як авторів монографій з питань наукового перекладу (В.Карабана, Р.Проніної), так і тих лінгвістів, які зверталися до перекладу наукового дискурсу на тлі загальних перекладознавчих досліджень (А.Федорова, І.Корунця, Т.Козакової та ін).

Жанрово-стилістичні трансформації є неминучими у процесі перекладу літератури такого типу. Серед причин стилістичних розбіжностей наукового перекладу слід назвати розбіжності у стилістичних та жанрових нормах подання інформації у таких текстах англійською і українською мовами. Зазначені розбіжності, у свою чергу, виникли через розбіжності в історичних обставинах формування наукової літератури в Україні та на Заході. Зокрема, англо-американська наукова книга більше тяжіє до популярного і навіть художнього стилів. Українським же виданням аналогічної тематики властива більша стриманість, академічність. Так, ідеї про управління, кооперацію, соціальний захист знаходило уже в книзі Т.Мора “Утопія” (1516 р.), що поєднувала водночас риси і художнього, і наукового дискурсів: вигадані і реальні персонажі; діалоги про дріб'язкові побутові реалії та авторські роздуми про те, яким щасливим, і за яких умов, на його думку, могло бути майбутнє Англії. А праця класика економічної науки А.Сміта “Багатство народів” (1776 р.), на ідеях якої виховане не одне покоління західних економістів, написана мовою, доступною широкому загалові, оскільки, як вказують у передмові до сучасного оригінального видання, вона призначалася насамперед для студентів автора, серед яких були й дванадцятилітні юнаки.

Українська ж, як і російська, економічна наука сформувалася значно пізніше (сер. XIX ст.). Вітчизняні видання цієї тематики традиційно стриманіші, хоча, звичайно, праця деяких вчених різних періодів, властивий яскравий індивідуальний стиль, вживання фразеологізмів, метафор тощо (М.Туган-Барановський, Є.Храпливий, Д.Валовой).

Описуючи ж обставини функціонування наукового стилю в колишньому СРСР періоду 60-х років XX ст., Н.В.Зелінська вказує: “Емоційний виклад вважався зайвим у наукових текстах, навіть шкідливим для їхньої пізнавальної цінності. Подібні думки й рекомендації спричинили ще одне негативне явище: ними стали керуватися в редакторській практиці і, таким чином, люди, які б мали обстоювати літературну повноцінність наукових текстів, почали власноручно їх вихолощувати” [3, с.15].

Отже, виконуючи переклад наукової літератури, перекладач, на думку Т.Левичької та А.Фітерман, змушений “свідомо звертатися до деякого “згладжування” тобто нейтралізації”[8, с.51].

Насамперед відзначимо, що така нейтралізація звичайно означає стилістичні перетворення різних рівнів: від заміни надто розмовних або експресивних елементів англomовного оригіналу до деяких контекстуальних упущень.

Прикметно, що у перекладних видань, які ми проаналізували, випущено багато речень, оскільки автори майже всіх перекладів керувалися головно вибіркоким методом: випускалися речення, абзаци, іноді цілі розділи, особливо, якщо в оригіналі йшлося про явища, невластиві для української економіки, або ж (як у випадку із перекладом книги П. Самуельсона “Економіка”, перші видання якої побачили світ понад сорок років тому) – про інформацію, яка є неактуальною чи й застарілою на сьогодні.

Серед речень та синтаксем, випущених перекладачами, передусім ті, що надто насичені метафорами, як-от: “*This chapter will put meat on the bear-bones model of capitalism*” [9, с.74].

Випущення простежувалися й на рівні фрагментів речень, від чого, на нашу думку, не лише втрачалася особлива стилістична забарвленість оригіналу, а й звужувався об’єм пропонованої інформації. Переклад водночас набував рис реферативності: “*Around 1800 Thomas Robert Malthus, a young English clergyman used to argue at breakfast against his father's perfectionist view*” [24, с.27]. – “*Наприкінці XVIII ст. Молодий англійський священник Томас Роберт Мальтус написав книгу*” [14, с.55].

Звертання в українських перекладах до читача як до співрозмовника, яке є властиве англomовним науковим виданням з економіки, звичайно зникає: “*It would be a mistake to leave the reader with the impression that bonds are perfectly safe investment*” [24, с.90]. – “*Не слід вважати облигації абсолютно безпечним видом інвестицій*” [14, с.90].

Найчастішими ж були випущення на рівні одного слова, надто, якщо це слово було метафоричним, а його вербальне оточення мало здатність семантично компенсувати таке упущення: “*Money also provides the measuring rod of value*” [24, с.47]. – “*Гроші служать нам також як міра вартості*” [14, с.47].

Через те, що українському науковому дискурсові невластивим є вживання різного роду жаргонів, переклад такої лексики теж зазнає стилістичної трансформації. Жаргон в оригіналі відтворюється цільовою мовою як нежаргон: “*The state can expropriate the profits from innovation through legal means such as excessive taxation or through illegal means such as demands from state bureaucrats for kickbacks*” [19, с.50]. – “*Держава може експропріювати прибутки від інновацій законними засобами, до яких належить надмірне оподаткування або через незаконні дії (скажімо, вимога державного чиновника заплатити хабаря)*” [1, с.92].

Метафоризована лексика оригіналу звичайно відтворюється необразними нейтральними лексемами або ж термінами, від чого цільовий дискурс стає більш стриманий і термінонасичений: “*Interest rates have an impact on the overall health of the economy*” [24, с.7]. – “*Процентні ставки впливають на загальний стан економіки*” [10, с.39].

Наведемо групу словосполучень, взятих з аналізованих нами англomовних видань та їхніх перекладів, які, на нашу думку, зможуть проілюструвати процес нейтралізації експресивності та метафоричності:

“phantom” demand curve [24, с.596] – *уявні криві попиту* [14, с.402];

thorny problem [24, с.208] – *складна проблема* [14, с.150];

black and white decision [22, с.33] – *однозначне рішення* [10, с.68];

within a province of economics [24, с.6] – *компетенція економічної теорії* [14, с.16];

a vast array of goods [25, с.29] – *величезна кількість товарів* [15, с.66];

a yardstick for economic activity [19, с.45] – критерій економічної активності [1, с.85];
under the umbrella of GATT [19, с.98] – в рамках ГАТТ [1, с.39];
to look and smell like a check [18, с.352] – бути цілком схожим на чековий рахунок [2, с.355].

Проте у деяких перекладах, зокрема, наприклад, тих, авторами яких є В.Ружицький та П.Тарапук, образність лексем та загальна невимушена тональність оригіналу збережена: *“Mankind is not grateful for that sort of service and forgets quickly the names of the people who write the librettos for its political operas”* [26, с.3]. – *“Людство не зберігає почуття вдячності за такі послуги і швидко забуває імена людей, які пишуть лібретто до його політичних опер”* [17, с.19].

Про послаблення стилістичних розбіжностей англо-американського та українського наукових дискурсів, а відтак, - наявність у перекладах рис, раніше не властивих українській науковій мові, вказує проф. В.Карабан: “Зараз спостерігається тенденція до збереження метафоричної образності у перекладі, що певним чином пов’язано з послабленням жанрово-стилістичних норм в українській мові щодо жаргонізмів та професіоналізмів” [6, с.204].

В українській мові давно стали звичними лексеми: “відмивання брудних грошей”, “замороження зарплати”, “галопаюча* інфляція” тощо. Дискусійним залишається питання щодо вживання в науковому дискурсі лексики на зразок “гарячі гроші”, “вічнозелений кредит”, “золотий парашут”, хоча деякі ЗМІ, лексикографи та й самі економісти вже доволі активно вживають її.

Надмірний буквализм у відтворенні метафоризованої фахової та нефахової лексики, на нашу думку, перенаситить науковий текст зайвою образністю і негативно вплине на сприйняття інформації реципієнтом: *“We now jump from pure competition to the opposite end of the industry spectrum”* [21, с.484]. – *“Тепер “перестрибнемо” від чистої конкуренції на протилежний кінець галузевого спектра”* [9, с.258].

Трапляються випадки, коли стилістично нейтральну лексику перекладачі наділяють образністю, створюючи метафору там, де вона недоречна: *“The Cold War, for example, was essentially a war between collectivism, championed by the now defunct Soviet Union and individualism, championed by the United States”* [19, с.35]. – *“Наприклад, “холодна війна” по суті, була війною між колективізмом, який уособлював нині “покійний” Радянський Союз, та індивідуалізмом, який представляли Сполучені Штати”* [1, с.73].

Лексема “покійний” підкреслює суб’єктивну (в даному разі негативну) позицію перекладача щодо экс-держави, про яку йдеться в реченні. Для наукового дискурсу, призначенням якого є інформування, а не емоційний вплив на реципієнта, такий переклад видається етично невдалим.

Найвагомішою причиною деяких огріхів, включаючи й граматичні, в аналізованих нами перекладах вважаємо те, що перекладачами видань частіше є економісти, а не лінгвісти. Бажаною тут, на нашу думку, була б тісніша співпраця фахівців обох галузей (і лінгвістів, які професійно більш компетентні в стилістиці і змогли б краще відтворити образність чи, навпаки, нейтралізувати її при потребі, і економістів, без допомоги яких неможливо обійтися в перекладі термінів, а надто, у перекладі полісемантичних термінолексем).

* галопаюча інфляція – ред.

Наведені приклади ілюструють, на наш погляд, типові моменти перекладацьких пошуків у відтворенні наукового дискурсу цільовою мовою з огляду на жанрово-стилістичні проблеми. Автори перекладів іноді залишають поза увагою жанрово-стилістичні особливості оригіналу або ж (найчастіше) трансформують їх відповідно до традиційних норм українського наукового дискурсу.

Проблема далеко не вичерпана і потребує подальших уточнень, оскільки з розвитком англо-українського перекладу наукового дискурсу в перекладачів неминуче виникатимуть і нові ідеї, і нові проблеми.

1. Гілл Ч.В.Л. Міжнародний бізнес. Конкуренція на глобальному ринку (Пер. з англ. А.Олійника та Р.Ткачука). – К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2001.
2. Дорнбуш Р., Фішер С. Макроекономіка (Пер. з англ. В.Мусієнка та В.Овсієнка). – К.: Освіта, 1996.
3. Зелінська Н.В. Який він, науковий стиль? // *Культура слова*. Вип. 38. – К.: Наукова думка, 1990.
4. Злупко С.М. Українська економічна думка в персоналіях: текст лекцій. – Львівський державний університет, 1993.
5. Казакова Т.А. Практические основы перевода. – Санкт-Петербург: Союз, 2000.
6. Карaban В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Ч.2. – Вінниця: Нова книга, 2001.
7. Коваль П.А. Практична стилістика сучасної української мови. – К.: Вид-во Київського університету, 1967.
8. Левицька Т.Р., Фитерман А.М. Проблемы перевода (на материале современного английского языка). – М.: Международные отношения, 1976.
9. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Аналітична економія. Принципи, проблеми і політика (Пер. з англ. за наук. ред. С.Панчишина). – Львів: Просвіта, 1999.
10. Мишкін Ф.С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків (Пер. з англ. за наук. ред. С.Панчишина). – К.: Основи, 1998.
11. Плаксіє О. Метафора як спосіб творення сучасних економічних термінів (на матеріалі аналітичних конструкцій) // *Вісник: Проблеми української термінології*. – Львів: Національний університет "Львівська політехніка", 2002, №453.
12. Пронина Р.Ф. Перевод английской научно-технической литературы. – М.: Высшая школа, 1986.
13. Розенталь Д.Э. Практическая стилистика русского языка. – М.: Высшая школа, 1974.
14. Самуельсон П.А. Економіка (Пер. з англ. за наук. ред. О.Лищишина). – Львів: Світ, 1993.
15. Самуельсон П.А., Нордхауз В.Д. Макроекономіка (Пер. з англ. за наук. ред. С.Панчишина). – К.: Основи, 1995.
16. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). – М.: Высшая школа, 1983.
17. Шумпетер Й.А. Капіталізм, соціалізм і демократія (Пер. з англ. В.Ружицького та П.Паращука). – К.: Основи, 1995.
18. Dornbusch R., Fisher S. *Macroeconomics*. – New York: McGraw-Hill Publ. Co, 1990.
19. Hill C.W.L. *International Business Competing in the Global Marketplace*. – Irvin McGraw-Hill, 1998.
20. Korunets I.V. *Theory and Practice of Translation*. – Вінниця: Нова книга, 2001.
21. McConnell C.R., Brew S.L. *Economics. Principles, Problems and Politics*. – McGraw-Hill, Inc., 1996.
22. Mishkin F.S. *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*. – Boston: Little, Brown and Co, 1985.
23. More T. *Utopia*. – London: W. Bulmer and Co, 1808.
24. Samuelson P.A. *Economics*. – McGraw-Hill Book Company, Inc., 1961.
25. Samuelson P., Nordhaus D. *Economics*. – McGraw-Hill, Inc., 1992.
26. Schumpeter J.A. *Capitalism, Socialism and Democracy*. – New York: Harper & Row Publishers, 1976.
27. Smith A. *The Wealth of Nations*. – London: Everyman's Libr., 1991.